

ČASOVNI PREGLED RAZVOJA GLASBENE UMETNOSTI

1. STARI VEK

-antična umetnost (5.st. pr.n.št.)

2. SREDNJI VEK

-starokrščanska umetnost (1.-8.st.)

-karolinška renesansa (9. in 10.st.)

-romanika (11. in 12.st.)

-gotika (13. in 14.st.)

3. NOVI VEK

-renesansa (15. in 16.st.)

-barok (17. in 1.pol. 18.st.) → Bach, Hendel, Tartini, Vivaldi, Monteverdi

-rokoko

-klasicizem (2.pol. 18.st.) → Mozart, Beethoven, Haydn

-romantika (19.st.) → Schuman, Schubert, Smetana, Verdi, Čajkovski, Grieg

-moderna (20.st.): → Ravel

*impresionizem

*ekspresionizem

STARI VEK

• Primitivna umetnost

O njej se da sklepati po današnjem opazovanju življenja primitivnih plemen, ki žive daleč od civilizacije. Glasba se veže na verske obrede, delo, vsakdanje dogodke (lov, uspavanke, bojne pesmi, ljubezenske pesmi,...). Glavni element je ritem, ki ga izvajajo, nogami ali preprostimi tolkali. Melodija je stopnjo višje od ritma, sestavljena iz majhnega števila tonov. Melodični členi se ponavljajo.

• Umetnost starih kultur

Več tisoč let pr.n.š. so obstajale stare kulture (Staroindijske, Kitajske, Egipčanske, Starokitajske, Arabske, Mezopotamske). O tej glasbi govorijo različni spisi, kipi, slike, instrumenti,...Glasba je bila enoglasna. Poznali so vokalno in instrumentalno glasbo.

• Antična umetnost

V antični Grčiji so se zavedali pomena dobre glasbene vzgoje (imeli so glasbene šole). Pomenila jim je največjo umetniško dobrino. Poznali so enoglasno petje: v zboru in solistično, lahko podvojeno z instrumentom (prav tako enoglasno). Instrumenti so bili: lira (7 strun), kitharis (11 strun), aulos (pihalo z dvojnimi jezičkoma). Višek je doživela 5.stol.pr.n.š. Glasba je bila prisotna tudi v grški drami, ki se je razvila iz obrednega zborovskega petja, pri čaščenju boga Dioniza (bog vina, zabave). Poleg igralcev je sodeloval zbor (12-24 pevcev), ki je z enoglasnim petjem pojasnjeval in komentiral dogajanje.

Rimljanom je glasba služila le za zabavo, gojili so virtuoznost, niso pa ustvarili nič novega.

SREDNJI VEK

• Starokrščanska umetnost(1.-8.stol.)

Z letom 1, ko se je rodil Jezus, se je začela širiti umetnost in vera. Gradili so kapelice. Razvije se enoglasni koral (chorus=zbor). Glasba je bila vedno vokalna, kajti le tekst lahko določa neko idejo. Ker vera prihaja iz Palestine do Rima, vsebuje ta glasba elemente židovske,

bizantinske in rimske kulture. Napevi so bili oblikovani v odnosu do teksta silabično (1 zlog-1 ton), ali melizmatično (1 zlog-več tonov). Izvajali so jih kot solisti ali v zboru. Tekst je bil proza, hvalnice (aleluja). Enoglasni koralni so se širili po ustnem izročilu (spreminjali so se). Papež Gregor Veliki je dal zbrati enoglasne korale, jih zapisal (glasbo in tekst), od takrat se ti imenujejo tudi gregorijanski koralni. Danes je gregorijanski koral osnova bogoslužja. Uporabljali so ga tudi znani skladatelji. Poznali so vrsto lestvic: starocerkvene koralne (dorske, jonske, lidijske, frigijske). Te so v uporabi do 16.stol. Koral je zavrl razvoj posvetne in instrumentalne glasbe (močnejše se razvijeta v renesansi in baroku).

- **Karolinška renesansa(9. in 10. stol.)**

Frankovski vladarji so v želji, da bi obnovili rimski imperij hoteli imeti vse kot Rimljani. Poživili so antične ideale (zabava). Na dvoru so gojili posvetno in instrumentalno glasbo. To je obdobje Karla Velikega, ki je uvedel fevdalizem. Pojavi se tudi kanon.

- **Romanika(11. in 12.stol.)**

Tu se pojavi prvo večglasje; koral se je vse bolj spreminjal in je bil osnova večglasnim skladbam. Prvo večglasje se pojavi v vzporednem kvartarju. Kmalu so nastajale skladbe, kjer so bili glasovi docela samostojni, so se začeli in končali hkrati. Tu je najbolj znana zahodnoevropska kultura. Pojavi se tudi kanon.

- **Gotika(13. in 14.stol.)**

Značilnosti: šilasta okna, barvaste rozete. V 13.stol. so v Parizu nastajale 3 in 4-glasne skladbe na osnovi koral. Koralni napev je bil raztegnjen v dolgih tonih v spodnjem glasju, ostali glasovi so bili samostojni v melodičnem pogledu, včasih je imel vsak glas svoj tekst. Tako lahko govorimo o polifoniji ali mnogoglasju; obliko so imenovali motet (motus=gibanje). V 14.in 15.stol. skladatelji vse bolj prisluhnejo harmoniki (akord- 3 toni naenkrat). V tem področju je prevladovala angleška ali nizozemska šola. Razvoj gre od melodičnega k harmoničnemu večglasju. Enoglasne obstajajo le trubadurske lirike (posvetna lirična poezija združena z glasbo, ki so jo širili obubožani vitezi). Enoglasno glasbo so spremljali s preprostim brenkalom ali pihalom. Instrumentalna glasba je bila potisnjena v ozadje, ker je krščanska vera prepovedovala rabo glasbil v cerkvi.

NOVI VEK

- **Renesansa(15. in 16.stol.)**

Renesansa=oživitvev,preporod (družbe). Pojem renesansa je l.1550 prvi uporabil slikar Vasari. Po l.1860 so z njim označevali umetnost 15. in 16.stol. Stil se je pojavil v Italiji in se razširil po Evropi. Renesansa pomeni prerojenje človeka, njegovo osredotočenje na samega sebe. Pojavi se veliko izumov. Renesančna glasba se je najprej navezala na posvetno in ljudsko glasbo. Na antično kulturo se je vezala preko trubadurske lirike. V njej najdemo smisel za čutne vtise, ugodja, posnemanje zvokov iz narave (=imitacione de la natura), stremenje po izražanju osebnih nadzorov. Glasba je postala harmonsko bogata, instrumentalno barvita in programsko usmerjena. Individualistična težnja se je pokazala v monodiji (kompozicijska gradnja, kjer je glavni poudarek na eni melodiji, medtem, ko se drugi glasovi večglasne skladbe podrejajo glavni melodiji in postanejo njena harmonska opora). S tem se je začel razvoj solistične glasbene umetnosti. Posvetna glasba je enakovredna cerkveni. Vokalna glasba doživi svoj zadnji vzpon.

Vokalne oblike v renesansi:

-**motet** (3,4 ali večglasna vokalna oblika, cerkvena ali duhovna vsebina; 2. glas je bil duplung, (vsi ostali v domačem jeziku)

-**madrigal** (posvetna vsebina, 4-6 glasna skladba, katere glavni izraz je bil vodilni v zgornji melodiji)

-maša (lat.=missa; glasbena oblika ali cikel, ki zajema obredne speve s krščanskega bogoslužja, zlasti speve njegovega obveznega ali stalnega dela; ordinarij-stalni del, proprijspremljevalni ali nestalni del)

Predstavniki:

*rimska šola → Palestrina

*beneška šola → 20 glasne skladbe → Andreja in Gabrielli, Orlando di Lasso, Gallus

Instrumentalne oblike v renesansi:

a) večinoma plesna glasba, zgrajena iz kratkih, ponavljajočih se delov plesnega značaja, ki so enakomerno ritmizirani in simetrično členjeni, 2 ali 3 dobni takt, pozneje so več delov povezali v *suito*

b) -podvajali so pevske glasove

-nadomeščali so pevske glasove

-dodajali so medigre

-instrumenti: fidule, viele (godala na lok); flavte-kljunaste; šalmaj (pihala); trobila-serpent, cink; psalter (podobno citram), čembalo, orgle, klavikord

-dobijo svojo pisavo → tabolature in 5.črto_

- **Barok(17. in 1.pol.18.stol.)**

Trajal je do leta 1750 ko je umrl Bach. Pomeni nepravilen biser. Iz Italije se razširi po Evropi. Značilnosti: gibanje, ki se odraža v motoriki (ritem, enakomerno in tekoče ritmično gibanje v instrumentalnih skladbah); okraševanje (okraševanje določenih tonov, več napisanih not); razkošje (želja po zunanjem blišču se pokaže v operi- ples, petje, balet, obleke,...); virtuoznost; kontrasti (dinamiki (glasno- tiho), tempu (hitro- počasi), zasedbah (solist-orkester)).

-general bas ali basso continuo → zapis akordov s številkami

-tonska simbolika (podpis Bacha z notami)

Enostavne oblike:

→ instrumentalna glasba ←

- 1.) FUGA (beg=bežati)- sklop večih krajših glasbenih oblik, kjer isto glasbeno misel prevzemajo vsi glasovi ali instrumenti. Tema se večkrat pojavlja v različnih tonskih načinih.
- 2.) PRELUDIJ- krajša glasbena oblika za klavir ali orgle in je pred ali medigra večjemu glasbenemu delu.
- 3.) TOCATA- krajša glasbena oblika za instrumente s tipkami, je virtuoznega značaja
- 4.) FANTAZIJA- instrumentalna oblika improvizacijskega značaja_

Večstavne oblike:

- 1.) SONATA- iz 4 stavkov (počasni-hitri-počasni-hitri), največkrat za violino in čembalo (note čembala so v general basu), mojstri sonate: Bach, Hendel, Corelij, Tartini
- 2.) SUITA- zaporedje večih plesnih stavkov, ki so si kontrastni po izvoru, tempu in sitmu. Značilni so 4 stavki: ALLEMANDA (nemški zmerni tempo), COURANTA (francoski hiter tempo), SARABANDA (španski počasni tempo), GIGUE (angleški hiter tempo); med sarabando in gigue so ponavadi dali še menuet ali gavoto

KONCERT

(Concertare=tekmovanje)

Je oblika, ki izvira iz težnje po uveljavljanju posameznikov proti skupini, težnja po kontrastih in solistov del je oblikovan vedno bolj virtuosno. Običajno ima 3 stavke → hitro-počasi-hitro. Najbolj znan primer je brandenburški koncert.

OPERA

Je odrsko glasbeno delo, v katerem igralci prikazujejo dramsko dejanje tako, da pojejo ob spremljavi orkestra. Nastala je ob prizadevanju, da bi obnovili starogrško dramo. Prvi ki je to poskusil, je bil J.Peri-Dafne l.1597. Prva prava opera – C.Monteverdi: ORFEJ, l.1607. L.1630 je bilo operno središče Rim, l.1637 so Benetke dobile operno gledališče. Opera je trajala 6-7 ur. Bila je številčna, Wagner pa uvede neskončno melodijo – light motive – popolna melodija.

Resna opera se je imenovala SERIA; BUFFA je bila komična opera.

→ recitativ – povzdignjen govor s skromno spremljavo orkestra

→ aria – spevni, melodično izraziti del

→ uvertura – predigra ali uvod v operi in ima namen, da psihično in moralno pripravi gledalce, traja pa 6-10 min.

→ koreograf – učitelj plesnih korakov oz. gibanja na odru

→ korepetitor – klavirist, ki pomaga solistom pri učenju vlog

→ libreto – besedilo za opero

→ belcanto – lepo petje, italijanski pevski slog, ki poudarja lepoto glasu

Primeri:

Mozart – Figarova svatba, Čarobna piščal, Don Juan

Verdi – Aida, Nabucco, Moč usode, Traviata

Wagner – Večni mornar, Tristan in Izolda, Somrak bogov